

MÜZEHHİB MUHSİN DEMİRÖNAT

Arş.Gör.Celâleddin KARADAŞ

Sanat'ta erişilmezlik mertebesine ulaşanlar, sahalannın üstadları kabul edilirler. Cenab-ı Hakk, böyle özene-bezene yarattığı kullarını çoğukez -kimbilir- belki de benlik batağına saplanmamaları için güç bir sanatın çilesine tâbi tutar. Muhsin Bey'de çileli yaşayan sanatkârlardandır.

Koca bir ömrü "iğneyle kuyu kazmak" tabir olunan Tezhip sanatına vermiştir.

20. yy.'ın Türk Tezhip ve Lâkeçiliğinin büyük ismi Muhsin Demironat 1907 yılında İnebolu'da doğdu. Ailece hemen İstanbul'a gelerek Beylerbeyi'ne yerleşti. Babası Trablusgarp Harbi'nde şehid olan yüzbaşı Hikmet Bey, annesi ise Makbule Hanım'dır.

Muhsin Bey ilk eğitimine Üsküdar Sultanisi'nde başlar. 1922'de İstanbul Muallim Mektebi'ne intisab ederek burayı 1928 yılında bitirir. İlk vazifesini Bandırma'nın Perama isimli sahil köyünde, öğretmen olarak yapar. Burada iki yıl çalıştıktan sonra, Galatasaray Lisesi'nin ilk kısmına resim öğretmenini olarak tayin olur.

O dönemlerde pek rağbet olmayan, Güzel Sanatlar Müdemeninin Türk Süsleme Sanatları Bölümü'ne devam ederek, her talebe'ye nasip olmayacak hocaları tanıyıp, onların rahle-i tedrisinden geçer. O devrin ileri gelen hocaları Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer, Necmeddin Okyay, Kâmil Akdik, Hulusi Yazgan, Bahaaddin Tokatlıoğlu gibi isimler sanatkârların tekamülünde büyük rol oynarlar.

Muhsin Bey, ilk yıllarında Tuğrakeş Hakkı Bey'in anlayışında eserler verir. Hakkı Bey akademik bir ressam, usta bir hattat ve Osmanlı Devleti'nin son resmi tuğrakeşi olmasına rağmen, tezhip çalışmalarına orta yaşlarda başlamış ve ciddi bir tahsil görmeden, müzekehîplîğe geçmiştir. İlham kaynağı ise bizdeki klasik anlayış değil, Mimar Montaninin "Usul-ı Mimar-ı Osmanî" isimli eserinde mevcut-âbidelerden hatalı alınmış desenler; ayrıca, Türk Rokokosu'nun 19. asırdaki temsilcisi, müzehhîb Hezarğacı Ataulhan Efendi'nin eserleridir.

Hakkı Bey, Harf İnkılabından sonra Hattat Mektebi'nin yerine açılan Şark Tezvinî sanatlar Mektebi'ne tezhip muallimi olarak tayin edilince, talebesini de kendi anlayışına göre yetiştirmeye

* Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

başlamıştır. Fakat arkadaşı Necmettin Okyay, müzehhip olmamasına rağmen, Hakkı beyi de kırmadan, bizde yeri olmayan Avrupalı zevkin değil, "klasik yol"un ilham alınması gerektiğini belirtir. Sanatkârimiz bu telkinlerle Osmanlı klâsik Tezhiblerine yönelerek onları inceler. Önceleri Necmeddin Efendi'de bulunan Şeyh Hamdullah'ın 11 x 16 cm. ebadındaki, Saray nakışhanesinde tezhip olunan, Topkapı Sarayındaki mushaf, Muhsin Bey'in en önemli ilhal kaynağı olur.

Tezhip sanatında akla gelebilecek herşeyin yapıldığı Türk Herat ("Timurlu) devrinden kalma eserleri inceleyen sanatkarımız, bu değerlerde eserler vererek "Muhsin'in fırçasından" diyebileceğimiz, çok zârif ve ince eserler ortaya koymuştur.

20. yy. klasik sanatlarımızın erişilmez güzelliğini yaşatma ve geliştirme çabalarının verildiği dönemdir. Bu sebeple Muhsin Bey, Batılılaşma devrinden sonra, tezhip sanatının bozulan desen ve motif anlayışının yeniden eski durumunu alması için büyük bir gayret gösterir. Hattad Hamid Bey'in hat sanatında yapmış olduğu diriliş hareketini, Muhsin Bey'de tezhip sanatında yaparak çok önemli bir vazifeyi yerine getirmiştir.

Birçok esere imza koyan sanatkar 2600 civarında levha ve kıt'a tezhiblemiştir. Bunlardan 60 kadar hilye-i serif tezhibidir. Kendinden sonraki sanatçılara büyük bir miras bırakmış ve kendi anlayışında öğrenciler yetiştirmiştir. En önemli öğrencisi M.S.Ü. Geleneksel Türk El Sanatları Tezhip Anasanat Dalı Hocalarından D.Tahsin Aykutağlıdır.

Muhsin Bey'in eserlerinin bir kısmı müzelerde bir kısmı ise özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Bunlardan, Irak, Mısır, Suudi Arabistan krallarına, İran Şahı'na, Amerika Başkanlarına, Çin Cumhurbaşkanı'na, Kennedy Vakfı Salonu ve Metropolitan Müzesi'ne devlet büyükleri tarafından sunulan hediyeler, Missouri, Zırhlısı'na hediye edilen lâke ok kuburu Cumhuriyet devrindeki tezyini sanatlarımızın nadide örneklerindedir.

Muhsin Bey ayrıca kaat'lık, savat'cılık, çakma'cılık, mine'cilik, porselen'cilik, ağaç oymacılığı ve Edimekârî tezyinat dallarında da başarılı eserler vermiş büyük bir sanatkar'dır.

Türk tezhib ve lâke'ciliğinin Muhsin isimli müstesna yıldızı 27 Haziran 1983 yılında vefat etmiştir. Mezarı Karacaahmette'dir.

KAYNAKÇA

- Derman, UĞUR; Lâle Mecmuası, Sayı : 2, İstanbul 1984.
- Sertoğlu, MİTHAT; Hayat Mecmuası, Sayı: 46, Kasım 1977.
- Taşkale, FARUK, AntikαDekor Dergisi, Sayı: 18, 1993.

Resim 1

Resim 2

BEDRİ RAHİMİ EYÜBOĞLU'NUN "BENEK" SÖYLEMİ VE ETKİLERİ ÜZERİNE...

TUNCAY KEÇELİOĞLU*

"Dört küheylan çeker arabamızı,
Biri Çizgi, biri leke, biri renk,
Biri de mini minnacık benek"...¹

Hem yaşadığı süreçte, hem de sonraki kuşaklarda, bir çok ustayı etkilemiş, onlara yön vermiş, hocaların hocası Bedri Rahmi Eyüboğlu, resim sanatını yukarıda ki sözleriyle ifade etmişti...

Onun için "çizgi" herkesin aklına geldiği gibidir: kalemi kağıdın üstünde yürüttüğümüz zaman ortaya çıkan öge.

Tertemiz bir masa örtüsü üzerine dökülen mürekkebin etkisinde "leke" idi. Güneş batarken ağaçların, evlerin, alaca karanlıktaki etkileri gibi...²

Bu etki, kırmızıya, maviye dönüşmesiyle "renk" oluyordu.

Peki, ya şu meşhur "benek"?

Bildiğimiz karabiber tanesi gibi, oraya buraya saçılan BEN'lerden biri, bir kaçı... Ya da buğday tarlasındaki tek başına duran gelincığın gözdeki etkisidir: "BENEK!"³

"Ben renk peşindeyim" diyordu, ama kendisini biçimlerden, noktalardan alamıyordu. Envayi çeşitte renkleri araştırırken, birden bire, çizgiler, lekeler, "benek"ler serpiştiriyordu resmine. Dört temel direğe dayandırdığı resim sanatını, arabayı çeken en önemli küheylanından birisi olarak gördüğü "BENEK" ile oluşturulabileceğini, yada bu sanatın ifade bulabilmesi için en önemli unsurlardan birisinin "benek olduğunu" söylüyordu.

Peki, onu böyle bir yaklaşıma iten, bu tutkunun sebebi ne idi? Halen yaşayan Türk sanatının en büyük ustalarından, Prof. Dr. Turan EROL, hocasını anlatıyor:

..."Türk ressamlarının, kendilerini batılı akımlar önündeki tutumlarına göre, değerlendirdikleri, sanatta başarıyı, Avrupa resminin herhangi bir biçimsel sorununu anlayış ve aktarış gücüne ve uygulama gücüne göre ölçtükleri, batılı ustaları, konularına kadar taklit ettikleri

* Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fak. Resim İş Eğitim Bölümü Öğretim Görevlisi

¹ EYÜBOĞLU, Bedri Rahmi "Resme Başlarken" Cem yayınları İst. 1977.

² EROL, Turan "Bedri Rahmi Eyüboğlu" Cem yayınları İst. 1984.

³ EROL, Turan . Cem yayınları İst. 1984.

bir dönemden, el değmedik yöresel motiflerle karşılaşmanın, onalrı birden bire değıştirebileceği özgün bir biçim ve içerik birleşimine ulaşılabileceği umulmazdı...⁴

Buradan řu sonucu çıkarmak mümkün; Bedri Rahmi, bulunduğu ortam veya dönem içinde, çağdaşlarından farklı davranabilmiş, araştırımcı yapısıyla özgün olabilecek, kurgu, biçim, leke ve renk tasarımlarına ulaşabilmiştir. Hazırcı olmamış, ulusal veya değil, pek çok plastik unsuru didiklemiş, uğramıştır. Genel olan birçok kavramı kendine göre yorumlayabilmiş ve “Resimsel bir dil” oluşturma sürecini yakalayabilmiştir.

Elimdeki “Ondan olan” herşeyi değerlendirebilmiştir. Sırt çevirmemiş, ilgi duymuştur. Kilimden, heybeye, yazmadan, çoraba, şalvara kadar, otantik özellikli tükenmez kaynakları, araştırma zevkini kendinden mahrum bırakmamıştır. Bu özellik, şair Bedri Rahmi’ye de yansır. Anadolu motifleri ile süslü öyle çok dizeleri vardır ki:

.....
“İstanbul deyince aklıma
Ađzına kadar sođan yüklü bir taka gelir,
Sülyen kırmızısı üstüne, zehir gibi yeşil,
Samsun’dan, Sürmene’den, Sinop’tan.

.....
İstanbul deyince aklıma, Koca Sinan gelir,
On parmağı on ulu çınar gibi,
Her yandan yükselir,
Sonra gecekondular gelir ardısıra,
İsli, paslı, yetim

Ey benim dev memesinde cüceler emziren acaip memleketim...”⁵

Ama, aynı zamanda evrensel unsurlara çok sıkı bağlıydı. Hiçbir zaman, katı bir gelenekçi olmadı, bağnaz bir tutuma girmedi. Ulusal motifler, onun için bir çıkış noktası idi. Orada saplanmadı, tutukluk yapmadı, tıkanmadı.

“Evrensel olunmadan, ulusal olunamayacağının “zorluğunu bile bile hiç durmadan üretti. yılmadı.

Çizgi, leke, renk, en batılıdan daha batılı idi belki ama bize yatkın olan çok önemli başka bir küheylanı vardı.

⁴ EROL. Turan “Sanatımızın Demokrat Parti Dönemi ve <<Vilayet Resimleri>> olayı...” Milliyet Sanat Dergisi. Yeni dizi, Sayı 35. 1 Kasım 1981.

⁵ EYÜBOğLU, B. Rahmi “DOL KARABAKIR DOL” (Bütün eserleri) Bilgi yayın evi İst. 1974.

Çoraplarda, kilimlerde, heybelerde de olan başka bir unsur!
BENEK!...

Aslında beneği ondan önce ve sonra yurt içinde ve dışında kullanan pek çok sanatçı vardı. Örneğin "Noktacılık" olarak gelişen bir akım, sonuç olarak "Puantizm"e ulaşmıştır.⁶ Anca, tabii ki Seurat ve Signac'ın nokta anlayışı, Bedri Rahmi'ninkinden farklı idi. Taklitle etki arasındaki farkın, çok iyi bilincinde olan sanatçı yaşamı ve sorunları, ona yabancı düşmeyecek anlatımla ve kendine özgü yaratıcılığı ile resmetmeyi bilmiştir.⁷

1950'lerden başlayarak sanatını temel ögesi otantik biçim ve renkler olmuştur.⁸ Koyu bir gelenekçi yapısının, olmadığını söylemiştik. Yeniliklere ve çabuk tüketilemeyecek tasarımlara yatkın olduğunu biliyoruz. Eşi Eren hanım ile iki yıl süren Avrupa ve Amerika gezisinden dönüşte, hızlı kuruyan plastik maddeler, boyalar, kum hatta çakula kadar çeşitli malzeme ile büyük boyutlu, soyut kompozisyonlar meydana getirecekler, her türlü kağıdı burarak, buruşturarak yeni imkanları araştıracaklardı.⁹

Tutkuları, yaşantısı, şiiri, resmi ile ne kadar çok insanı etkiledi Bedri Rahmi..."

....."Lekeci duyarlı, içermesi yanında, ustası Bedri Rahmi'nin coşkulu bir renkçilikle son yıllarında giriştiği, araştırmalarından izler seziliyor onda. Bu tür resimlerde aynı atelyeden gelen Orhan PEKER'in dağınık çözümleyici lekeçiliğine karşın, Turan EROL'da bütünleyici bir lekeci yaklaşım izlenmekte..."¹⁰

....."Onun resimine görünüşü, anlaşılır bir resim gibi bakmak, daha başında yapıta yabancılaşmaktadır. Yetiştirdiği, olgunlaştığı Anadolu toprağına bunca bağlı kalışına karşın, ele aldığı motifler, sanatsal, insancıl ve evrensel kimliklere bürünür. Bir yaşatıdır onlara kimlik veren. Turan Erol'un topladığı notlar, saptadığı herşey dönüp dolaşı kompozisyonunun buyruğına girer. Bu resimlerdeki anlaşılmaz çekicilik, inandırıcılık bizi bulunmamız gereken noktaya sürükler.

⁶ TURANİ, Adnan "Sanat Terimleri Sözlüğü" Resmî Kitapevi 5. bası İst. 1993.

⁷ ANDAK, Selmi "Bedri Rahmi Bir Ekoldü" Cumhuriyet 27 Aralık 1975.

⁸ "SANAT ANSİKLOPEDİSİ", Milliyet Yayınları İst. 1991.

⁹ "Stc. Sanat Tenkitçileri Cemiyeti, resim yarışması dergisi," Ankara Üniv. Bas. Evi 1969.

^{**} Resim 1, 2

¹⁰KÖKSAL, Ahmet, "Turan Erol'da Yöresel Duyarlık" Milliyet Sanat Dergisi yeni dizi Sayı 15, 1 Ocak 1981 İst.

Sanat hakkında önsel bilgi ve yargılarımız ne olursa olsun, farkında olmadan bu resimlere bağlanırsınız...”¹¹

.....”Uğursuz görünüşlü kuşları, dingin beygirleri, ecinlileri andıran adamları ile “lekeci” olan, Orhan Peker...”¹²

Buralarda bahsedilen “leke” unsurları çizgi ve renk ile birlikte başka bir küheylanı çağrıştırmıyor mu aslında?...

Kaya Özsegin’in dediği gibi, “onun çalışmaları, çağdaş resmimizde kendi adıyla söylenen bir döneme damgasını vurmuş bir dünya görüşünün sana algısının, kenarda köşede kalmış uzantılandır...”¹³

Ne salt batı taklidiyle eklenti kalanlar, ne de ulusalcılık derken kendi kendinin maskarası olanlar varken, çağdaş sanatın böyle bir ustasının, sanat algısının kenarda köşede bırakmaya kimsenin hakkı olmamalı...

.....”Resimlere bakıyorum, neler yok ki bu resimlerde Karadeniz’in kayırları, balıkçılar, <<Yavuz geliyor, yavuzları>> balıkların pulları, deniz kızalrı, Ankara’nın kavakları, Bodrum’un, İstanbul’un kıyıları, kilimler, cicimler, sac sobalar, pirinç mangallar, dalında elmalar <<kolu mor, kanadı yeşiller ve gün ışığı, renklerin ışığı, suların ışığı ve deniz kokan koskoca merhabalar var... ya da bütün bunları ve saymaya fırsat bulamadığın daha bir sürü sözcüğü söylemek yerine, <<bu resimlerde çizgi var, leke var, renk var, benek var>>, diyebilirim, Bedri Rahmi’den kopya çekerek: ve işte mağara devrinden günümüzün resmine kadar, müzelerde, galerilerde, kitaplarda arayıp taradığımız dört cevher, işte sanatımız taşıyan dört direk: leke, renk, çizgi, BENEK!...”¹⁴

¹¹ÖZGÜR, Ferhat, “Ressam Turan Erol” TC. Kültür Bakanlığı Sanat Dergisi Yıl 1 Sayı 1, Ekim 1992 Ankara.

¹² Stc. 1969.

¹³ ÖZSEZGİL, Kaya. “Kırk Yılın Ürülerinde Bedri Rahmi” Miliyet Sanat dergisi Sayı 349, 24 Aralık 1979 İst.

¹⁴ORAL, Zeynep. “Şiir Gibi Resimler... Resim Gibi Şiirler...” Milliyet Sanat dergisi yeni dizi Sayı 119, 15 Mayıs 1985 İst.

Bibliyografya

- EYÜBOĞLU, Bedri Rahmi, “Resme Başlarken” Cem yayınları, İst. 1977
- EYÜBOĞLU, Bedri Rahmi, “Dol Karabakır Dol” (Bütün eserleri) Bilgi yayın evi 1974 İst.
- EROL, Turan, “Bedri Rahmi EYÜBOĞLU” Cem yayınları, 1984 İst.
- EROL, Turan, “Sanatımızın Demokrat Parti dönemi ve <<Vilayet Resimleri>> olayı” Milliyet Sanat dergisi 1 Kasım 1981.
- TURANİ, Adnan, “Sanat Terimleri Sözlüğü” Remzi kitapevi 1973 İst.
- ANDAK, Selmi, “Bedri Rahmi Bir Ekoldü” Cumhuriyet 27 Aralık 1975.
- SANAT ANSİKLOPEDİSİ, Milliyet Yayınları, İst. 1991.
- Stc. Sanat Tenkitçileri Cemiyeti Resim Yarışması Dergisi, Ankara Üniv. Basımevi 1969 Ankara.
- ÖZGÜR, Ferhat, “Ressam Turan EROL” TC. Kültür Bakanlığı Sanat Dergisi Yıl 1, Sayı 1, Ekim 1992 Ankara
- KÖKSAL Ahmet, “Turan Erol’da Yöresel Duyarlık” Milliyet Sanat Dergisi yeni dizi Sayı 15, 1 Ocak 1981 İst.
- ÖZSEZGİN, Kaya, “Kırk Yılın Ürünlerinde Bedri Rahmi” Milliyet Sanat Dergisi Sayı 349, 24 Aralık 1979 İst.
- ORAL, Zeynep, “Şiir Gibi Resimler... Resim Gibi Şiirler...” Milliyet Sanat Dergisi yeni dizi Sayı 119, 15 Mayıs 1985 İst.